

De opstand van 1934, opmaat naar de Burgeroorlog

In november 1933 won rechts de verkiezingen in Spanje, maar werd buiten de regering gehouden. Er kwam een centrumkabinet, dat de linkse hervormingen van de voorgaande jaren gedeeltelijk terugdraaide. Dat leidde tot stakingen en onrust. Deze situatie duurde tot 1 oktober 1934. De president zag zich toen genoodzaakt een centrum-rechtse regering te laten formeren. Socialisten en vakbonden ontketenden daarop een opstand die uitliep op een fiasco. In Asturië kwam het tot felle gevechten, maar werd de opstand door de troepen van generaal Franco de kop ingedrukt.

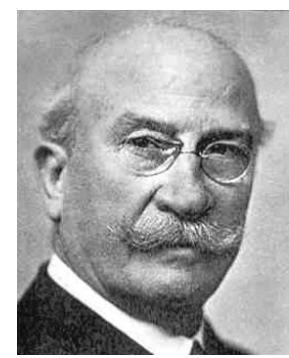
Ontwikkelingen na de verkiezingen van 1933

De opstand die begin oktober 1934 ontketend werd door links-revolutionaire krachten en die door het wettig gezag vrij eenvoudig werd neergeslagen, behalve in Asturië waar het tot een bloedige confrontatie kwam, wordt wel de eerste veldslag van de Spaanse Burgeroorlog genoemd. Daar zit zeker een kern van waarheid in, zij het dat de politieke situatie in 1934 nogal verschilde van die van juli 1936, toen de Burgeroorlog echt losbarstte. In 1934 was er een rechtse regering die voorkwam dat links via een revolutie zoals die in Rusland van 1917, de macht zou grijpen, terwijl in 1936 er een linkse regering zetelde die in feite niets deed om het revolutionaire geweld te keren waarna het leger in opstand kwam.

Niceto Alcalá Zamora
1880-1949

Een aantal factoren heeft bijgedragen aan de dramatische gebeurtenissen in de herfst van 1934. De eerste factor die in een rol speelde was het gesol met de verkiezingsuitslagen van november 1933 die resulteerden in een overwinning van rechts en waarbij de CEDA (Confederación Española de Derechas Autónomas ofwel de Spaanse Confederatie van Autonome Rechtse Partijen) als grootste partij uit de bus kwam. In tegenstelling tot wat je zou mogen verwachten in een gezonde parlementaire democratie droeg president Niceto Alcalá Zamora het

Alejandro Lerroux
1864-1949

formeren van een kabinet niet op aan de leider van de CEDA, Gil Robles, maar aan Alejandro Lerroux die de PRR (Partido Republicano Radical) aanvoerde. Lerroux vormde een minderheidsregering van vrijwel uitsluitend vertegenwoordigers van zijn eigen partij en ging regeren met steun van de CEDA. Alcalá Zamora, die eerder een ouderwetse regent dan een democraat in hart en nieren kon worden genoemd, manipuleerde op deze manier de rechtse krachten buiten de daadwerkelijke macht. Zijn angst voor de dreigingen van links, dat ten koste van alles probeerde te voorkomen dat de CEDA regeringsmacht zou krijgen speelde daarbij een rol. Macht die de CEDA indirect overigens wel kon uitoefenen, want voor het gedogen van de regering Lerroux moest uiteraard een prijs worden betaald in termen van het tegemoet komen aan rechtse verlangens zoals het terugdraaien van maatregelen die het vorige, linkse bewind had genomen: de onderwijshervormingen, maatregelen tegen de kerk, landhervorming en een aantal arbeidswetten. Ook werd besloten amnestie te verlenen aan de deelnemers aan de opstand van generaal Sanjurjo in 1932.

José María Gil Robles
1898-1980

Een tweede element dat zeker heeft bijgedragen tot de vergroting van de onrust in het land was de verslechterende economische situatie. De werkloosheid, die in juni 1932 bijna 450.000 bedroeg, was in april 1934 opgelopen tot meer dan 700.000 en deed de ontevredenheid onder de leden van de linkse vakbond UGT (Unión General de Trabajadores) toenemen. Een derde - doorslaggevend - element was de gevaarlijke zwenking van links in de richting van het verheerlijken van revolutionaire ideeën en die wel de bolsjewiekisering van de socialisten genoemd wordt. Francisco Largo Caballero, leider van de socialistische partij, de PSOE (Partido Socialista Obrero Español ofwel de Spaanse Socialistische Arbeiderspartij), predikte de revolutie waarmee hij uiting gaf aan zijn wens de CEDA de pas naar de macht af te snijden. Het ging er hard aan toe en een uitspraak gedaan in de krant El Socialista van 3 januari 1934 illustreert dat: 'Concordia? ¡No! ¡Lucha de classes! ¡Odio a muerte a la burguesía criminal!' ('Eendracht? Nee! Klassenstrijd! Haat en dood aan de criminele bourgeoisie!'). Dan is er nog een vierde element dat zeker heeft bijgedragen aan de toename van het geweld en dat is het aantreden van een groot cohort van jeugdigen waarvan een deel zich aangetrokken voelde tot de politieke militie van socialistische, communisten, falangisten, carlisten en de regionale partijen als Esquerra Catalana en de PNV (Partido Nacionalista Vasco). Tenslotte het laatste element dat voor onrust zorgde, die van de toenemende nationalistische tendenzen in gebieden als Catalonië en het Baskenland.

Francisco Largo Caballero
1869-1946

Links bereidt de revolutie voor

In januari besloot het nationale bestuur van de UGT de harde lijn van de socialistische te volgen. Er werd een nieuw bestuur gekozen, voornamelijk samengesteld uit volgelingen van Largo Caballero, de zogenaamde *caballeristas*. Vanaf dat moment stond Largo Caballero als secretaris-generaal van de UGT en als leider van de PSOE aan het hoofd van een beweging, de Alianza Obrero (Arbeidersalliantie), die steeds duidelijker de weg koos van de revolutie, waarmee een buitenparlementaire weg werd ingeslagen. Een revolutie die overigens bedoeld was als vehikel om de socialistische aan de macht te brengen. Met de strijd tegen fascisme had dit allemaal weinig of niets te maken. Zowel de partij van Lerroux als die van Gil Robles konden moeilijk van fascisme beticht worden en dat deed Largo Caballero dan ook niet. Interessant is dat het begrip fascisme in die tijd in Spanje te pas en te onpas gehanteerd werd. Zo spraken de communisten van 'socialfascisten' als ze de socialistische bedoelden en gebruikte de anarchistische vakbond CNT (Confederación Nacional del Trabajo ofwel Nationale federatie van arbeiders) de term fascisme voor het stalinisme. Zelfs werd het hardhandige kabinet van de links-republikein Manuel Azaña van voor de verkiezingen van november 1933 door katholieken als fascistisch bestempeld.

Begin februari ontstond er onder het toezicht van Largo Caballero een coördinerend revolutionair comité, waarin de PSOE, de UGT en de Jonge Socialistische vertegenwoordigd waren met als opdracht het technisch en financieel organiseren van een revolutionaire opstand. Het comité verklaarde dat die opstand alle kenmerken van een burgeroorlog zou moeten hebben.

Ricardo Samper
1881-1938

In de loop van 1934 vonden diverse stakingen en opstanden plaats zoals die in Zaragoza, georganiseerd door de CNT die zes maanden duurde. Ook staakten in Madrid de arbeiders in de grafische en metallurgische industrie. De regering besloot de staat van alarm af te kondigen. In de rurale gebieden verliep de lente van 1934 erg onrustig. De werkloosheid was in streken als Andalusië en Extremadura opgelopen tot 50% en de op 24 april aangetreden regering van Ricardo Samper Ibáñez, een partijgenoot van Lerroux, speelde het politieke spel hard. Per decreet van 4 mei werden alle landbouwhervormingen ingetrokken. Dat bracht de landarbeidersbond, de FNTT (Federación Nacional de Trabajadores de la Tierra, onderdeel van de UGT) ertoe een staking uit te roepen. Zeer tegen de zin van Largo Caballero die van mening was dat de bonden hun kruis droog moesten houden voor de revolutie.

De staking sloeg aan in meer dan 1500 gemeenten en vooral daar waar zich veel grootgrondbezitters de dienst uitmaakten. De regering stuurde er de Guardia Civil op af en dat betekende het einde van de staking. Duizenden stakers werden gearresteerd en leiders van de FNTT kregen gevangenisstraffen van vier jaar of meer.

De opstand

Voor de opening van de Cortes (het Spaanse parlement) op 1 oktober 1934 verklaarde Gil Robles dat de CEDA geen steun meer zou geven aan een minderheidskabinet en dat zijn partij deel wilde uitmaken van een bredere coalitie. Binnen de CEDA was men zich bewust van het risico: het uitbreken van een linkse opstand. Leiders van de PRR pleitten voor Lerrox als premier. Alcalá Zamora kon weinig anders dan de CEDA toelaten tot een nieuw kabinet, want voor ontbinding van het parlement waren geen formele argumenten aanwezig. En dus traden drie 'cedisten' toe tot de regering. Op 4 oktober, toen het nieuws over de nieuwe samenstelling van de regering was doorgedrongen, gaf Azaña de volgende reactie: 'Izquierda Republicana (de links Republikeinse partij van Azaña) verklaart dat het monsterachtige feit van de overgave door de regering van de republiek aan haar vijanden, een daad van verraad is [...] en bevestigt zijn beslissing om met inzet van alle mogelijke middelen de Republiek te verdedigen.' Vergelijkbare verklaringen kwamen van andere linkse partijen. In de avond van 4 oktober begon de opstand onder leiding van de Alianza Obrero. De voorbereiding ervan leek degelijk te zijn geweest en de opstandelingen waren goed bewapend. Er werd een staking uitgeroepen op nationale schaal.

Lluís Companys
1882-1940

De opstand werd in meer dan twintig provincies in gang gezet, maar van de plannen van Largo Caballero om overal rebel-lencomités te installeren kwam niets terecht. De opstandelingen kregen geen of nauwelijks steun van de politie en het leger, die de regering trouw bleven. De staking kwam wel van de grond, maar de stakers bleken niet bereid de barricaden op te gaan. In het zuiden was men uitgeput door de landbouwstakingen. In het noorden kwam de opstand - behalve in van Asturië - slechts op gang in de provincies Vizcaya en Guipúzcoa (de twee Baskische geïndustrialiseerde provincies) en in Palencia en León, maar deze werden binnen een week de kop ingedrukt.

In Barcelona kreeg de opstand steun van de Generalitat, het bestuur van dit gebied. De staking verliep redelijk succesvol, ondanks het feit dat de meeste arbeiders lid waren van de CNT die de staking niet steunde. Op 6 oktober verklaarde Lluís Companys, president van Catalonië, vanaf het balkon van de Generalitat: 'Catalanen, de monar-

chisten en fascistten hebben een greep naar de macht gedaan. [...] De Republiek bevindt zich in groot gevaar.' Hij bevestigde dat alle authentieke republikeinen in opstand waren gekomen en riep de formatie uit van een 'Catalaanse staat binnen de federale Republiek'. De kapitein-generaal (het hoogste militaire gezag) van Catalonië, Domingo Batet, weigerde steun te verlenen aan Companys en kondigde dezelfde avond de staat van beleg af in geheel Catalonië. Er volgden schermutselingen die 46 doden kostten, maar daarmee was de opstand gebroken.

In Madrid begon een algemene staking op 5 oktober maar die leidde slechts tot enkele willekeurige terroristische acties tegen de middenklasse. De UGT nodigde de politie en militairen uit zich aan te sluiten, wat geen succes had en op 8 oktober werd er door de veiligheidstroepen al een eind aan de opstand in de hoofdstad gemaakt.

Domingo Batet
1875-1937

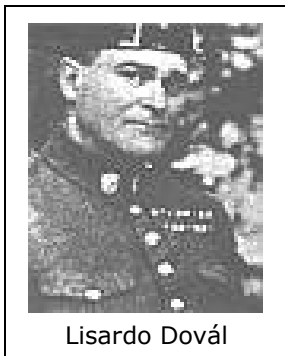
Asturië

In Asturië liep het anders, vooral omdat daar sprake was van samenwerking tussen de Alianza Obrero en de anarchisten van de CNT, een samenwerking die zich nergens anders voordeed en waarmee alle linkse partijen één front vormden in deze provincie. De opstand begon in de nacht van 4 op 5 oktober en al gauw werden de mijngebieden bezet. Het verzet van de lokale autoriteiten was slechts passief. Er deden zo'n 20.000 militieleden mee, die redelijk goed bewapend waren en beschikten over dynamietpatronen die als handgranaten werden ingezet: *La artillería de la revolución*. Op 6 oktober trokken ze op naar de hoofdstad van Asturië, Oviedo, om vervolgens deze stad met veel geweld te veroveren. De opstandelingen vorderden treinen en transportmiddelen en namen huizen in beslag. Veertig mensen werden vermoord, rijkelui en priesters. Het was een complete burgeroorlog, zij het op provinciale schaal. In de zogenaamd bevrijde delen van de stad werd de proletarische revolutie uitgeroepen, het geld afgeschaft en een revolutionair regime ingesteld. De minister van oorlog verordonneerde generaal Franco om de opstand neer te slaan. Deze stuurde op 8 oktober twee bataljons van het Spaanse vreemdelingenlegioen en twee eenheden van de Marokkaanse *Regulares* naar Asturië die onder bevel stonden van kolonel Juan Yagüe (later bekend geworden als de slager van Badajoz). Deze militairen gingen zich vooral te buiten gingen aan plunderingen, verkrachtingen en moord op de bevolking van de mijndorpen. Oviedo werd ingenomen door de regeringstroepen op 12 en 13 oktober.

Gevolgen

Het is niet meer te achterhalen hoeveel slachtoffers de opstand heeft gekost. Ongeveer 1300 doden onder de opstandelingen waarvan 1100 in Asturië, lijkt aannemelijk. Beide partijen beschuldigden elkaar van wreedheden. In Catalonië was het wederzijds geweld gematigd, maar in Asturië vormde de Guardia Civil een soort van zelfstandige eenheid onder leiding van Lisardo Dovál die op eigen houtje de repressie inzette met martelingen en afranselingen. Duizenden mijnwerkers werden ontslagen en enkele duizenden gevangengenomen, waarvan de meesten weer werden vrijgelaten in januari 1935 toen de staat van beleg werd opgeheven. Drieëntwintig opstandelingen werden ter dood veroordeeld, maar slechts twee vonnissen werden uitgevoerd. In Asturië was de repressie na afloop van de opstand dus niet overmatig hard, maar zou zeker veel harder zijn geweest als het aan Franco had gelegen. President Alcalá Zamora gaf hem daarin echter niet de vrije hand.

Willem Peeters, 20 februari 2010